

IMAMSKI RAD U TOKU AGRESIJE: IBRAHIM EF. HALILOVIĆ, MUFTIJA BANJALUČKI

28-725:929 Halilović I. (093.2)

Amir MEHELJIĆ

SAŽETAK: U uvodnom dijelu ovog rada ukratko je predstavljen život i rad nekoliko imama, u izmijenjenim, ratnim okolnostima u BiH (1992-1995), na agresijom okupiranim dijelovima BiH. Fokus rada zadržan je na predstavljanju života i sudbine rahmetli Ibrahim ef. Halilovića (1946-1998), muftije banjalučkog koji je svoj kompletan angažman u Islamskoj zajednici započeo i završio u Banja Luci, te predstavljanju okolnosti njegova djelovanja u Banja Luci u toku agresije. Istražiti te okolnosti cilj je ovog rada, a s obzirom da je o ovoj temi literatura štura i nedostatna, za ispunjenje zadatka istraživanja korištene su sljedeće istraživačke metode: ispitivanje, metoda analize sadržaja i induktivna metoda. Na osnovu prikupljenih podataka u radu je prikazan životni put, te djelovanje imama/muftije na okupiranom teritoriju, problemi s kojima se suočavao, te naponi za povratkom protjeranih Bošnjaka u Banja Luku.

Gljučne riječi: imam, Ibrahim ef. Halilović, Banja Luka, agresija na BiH, okupirana područja

Uvod

Zbog specifičnosti poziva, biti imam u mirnodopskim i u uslovima rata nije isto. Ratne okolnosti nameću imamu jednu novu dimenziju njegovoga djelovanja. U uvodnom dijelu rada kratko ćemo predstaviti prilike u kojima su radili neki imami¹ koji su ostali na okupiranom teritoriju cijeli rat ili određeni vremenski period, a glavni dio rada predstavlja životni put Ibrahim ef. Halilovića, muftije banjalučkog.

Izbijanjem agresije na BiH, međunarodno priznatu državu od strane UN-a, ne slažući se sa rezultatima Referenduma za nezavisnost BiH, političke vođe srpskog naroda teritorije

Bosne i Hercegovine sa većinskim srpskim stanovništvom proglašavaju najprije autonomnim oblastima, potom tzv. Srpskom Republikom BiH. S druge strane, ostatak Bosne i Hercegovine sa većinskim bošnjačkim stanovništvom zadržava naziv Republika Bosna i Hercegovina, dok je dio teritorija Bosne i Hercegovine na kome su živjeli u većini Hrvati, najprije prozvan Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, a potom i Hrvatska Republika Herceg-Bosna.

U nekim od tih okupiranih područja su ostali i imami koji su dijelili sudbinu sa svojim narodom. Oni imami koji nisu ubijeni, koji su živjeli i bili imami na okupiranom području

svjedoče uz manja odstupanja relativno slične uvjete života i rada; protjerivanje, zatvaranje i ubijanje velikog broja muslimana na tim područjima, prekid rada zvaničnih institucija IZ-e i devastacija objekata IZ-e, otežano ili potpuno zabranjeno izvođenje vjerskih praksi, prijetnje, privođenje i zatvaranje, i najčešće progon imama s okupiranog područja.

U Odboru IVZ Bijeljina pred početak okupacije djelovala su četiri aktivna imama i tri imama u penziji. Sve ih je zatekao rat u njihovim džematima. U mjesecu aprilu 1992. godine započinje agresija. Agresorska, srpska vojska Bošnjake privodi, ubija, odvodi u logore, otima imovinu ili ih raseljava. Sve džamije su odmah bile devastirane, dakle nisu bile za upotrebu, osim džamije u Selimovića mahali, odnosno Salihbegovića

¹ U ovom radu nisu predstavljeni svi imami koji su živjeli na okupiranim područjima

u toku agresije na Bosnu i Hercegovinu od 1992. do 1995. godine.

Redni broj	MEDŽLIS	DŽEMATI		
		Ukupan broj	Okupirani od strane :	
			VRS	HVO
1.	Banovići	7	2	
2.	Banja Luka	22	22	
3.	Bijeljina	8	8	
4.	Bileća	3	3	
5.	Bosanski Brod	3	3	
6.	Bos. Dubica	4	4	
7.	Bos. Gradiška	12	12	
8.	Bos. Kostajnica	1	1	
9.	Bos. Krupa	14	14	
10.	Bos. Novi	9	9	
11.	Bos. Šamac	1	1	
12.	Bratunac	15	15	
13.	Brčko	20	9	
14.	Busovača	6		3
15.	Čajniče	11	11	
16.	Čapljina	8		8
17.	Čelić	18	3	
18.	Derventa	11	11	
19.	Doboj	30	24	
20.	Foča	21	21	
21.	Fojnica	8		2
22.	Gacko	6	6	
23.	Glamoč	5		5
24.	Goražde	13	4	
25.	Gornji Vakuf	14		3
26.	Gradačac	28	3	
27.	Jablanica	5		2
28.	Jajce	19	19	
29.	Janja	2	2	
30.	Kalesija	18	5	
31.	Kalinovik/Ulog	3	3	
32.	Kiseljak	14		8
33.	Konjic	25	1	
34.	Kotor-Varoš	13	13	
35.	Kreševo	4		3

Prilog 1. Spisak okupiranih džemata

džamije. U njoj se klanjala džuma-namaz jedno vrijeme, dok i ona nije devastirana, a i bezbjedonosna situacija je nalogala da se više ne smije ići u džamiju.² Nakon što se i u njoj prestala obavljati džuma-namaz, vjerski život Bošnjaka Bijeljine, pa tako i imamski rad je sveden na dženaze umrlim Bošnjacima ili sporadično obavljanje vjerskih aktivnosti kao što je teravijah-namaz uz ramazan, u privatnim kućama i u potpunoj ilegalnosti. Vjerska pouka se nije izvodila, jer niti se imala gdje izvoditi, niti ju je za kratko vrijeme imao ko na nju dolaziti.

² Prema kazivanju Hasan ef. Mustafića, imama Krpić-džamije u Bijeljini, Hasan ef. rodio se 1. 2. 1949. u Tokoljacima

36.	Kupres	2		2
37.	Livno	6		6
38.	Ljubuški	3		3
39.	Maglaj	16		10
40.	Modriča	8	8	
41.	Mostar	26		13
42.	Mrkonjić Grad	1		1
43.	Nevesinje	17	17	
44.	Novi Travnik	7		1
45.	Odžak	1		1
46.	Orašje	1		1
47.	Pale	2	2	
48.	Počitelj	1		1
49.	Prijedor i Kozarac	31	31	
50.	Prnjavor	6	6	
51.	Prozor	10		8
52.	Rogatica	17		17
53.	Rudo	11	11	
54.	Sarajevo	70	7	
55.	Skender-Vakuf	2	2	
56.	Sokolac	3	3	
57.	Srebrenica	21	21	
58.	Stolac	12	1	11
59.	Šipovo	4	4	
60.	Teočak	6	2	
61.	Teslić	15	15	
62.	Tomislavgrad	9		9
63.	Trebinje	10	10	
64.	Trnovo	4	2	
65.	Višegrad	8	8	
66.	Vitez	7		3
67.	Vlasenica	7	7	
68.	Zavidovići	14		1
69.	Zvornik	39	25	
70.	Žepa	3	3	
71.	Žepče	12		5

Preuzeto iz knjige Muharema Omerdića: *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992-1995)*, El-Kalem, Sarajevo, 1999., str. 461-463.

Prema riječima Hasan ef. Mustafića u Bijeljini je ostalo oko 3% Bošnjaka u odnosu na vrijeme prije rata.

Hasan ef. Mustafić svjedoči da je nekoliko puta pokušao napustiti grad, međutim do u Bijeljini je ostao do 1995. Za život u gradu koji je gotovo očišćen od Bošnjaka, Hasan ef. kaže: "Svaki dan je bio na svoj način težak, ne mogu niti jedan posebno izdvojiti". Hasan ef. Mustafić svjedoči da je samo jednom bio priveden na saslušanje za vrijeme cijelog boravka u toku rata u Bijeljini. To se desilo u ljeto 1992. godine. Naime, sazvan je sastanak političkog, vojnog i vjerskog

kod Srebrenice. Za imama Krpić-džamije dolazi 1. 4. 1974. godine. U ovom džematu ostaje do 12. 4. 1995. godine.

gradskog vodstva sa predstavnicima međunarodnih humanitarnih organizacija. Sastanku su prisustvovali Osman ef. Mulahusejnović i Hasan ef. Mustafić. Po završetku sastanka međunarodni humanitarci su upitali: "Zašto ne uče ezani u Bijeljini?", neko je odmah naredio da se puste ezani sa svih džamija, što je i učinjeno. Namjera je bila poslati svijetu sliku kako je situacija u Bijeljini normalna, te da nema nikakvih ograničenja sloboda, niti ugrožavanja ljudskih prava. Međutim, čim su ezani završili, policija dolazi po Hasan ef. i privode ga na saslušanje. To je bilo jedino privođenje Hasan ef., ali i posljednji ezan u Bijeljini do kraja rata. 12. aprila 1995. godine je uz prijetnje i već klasičan način uz pljačkanje protjeran sa suprugom i drugom grupom muslimana, da bi 14. aprila 1995. godine stigli u Tuzlu.

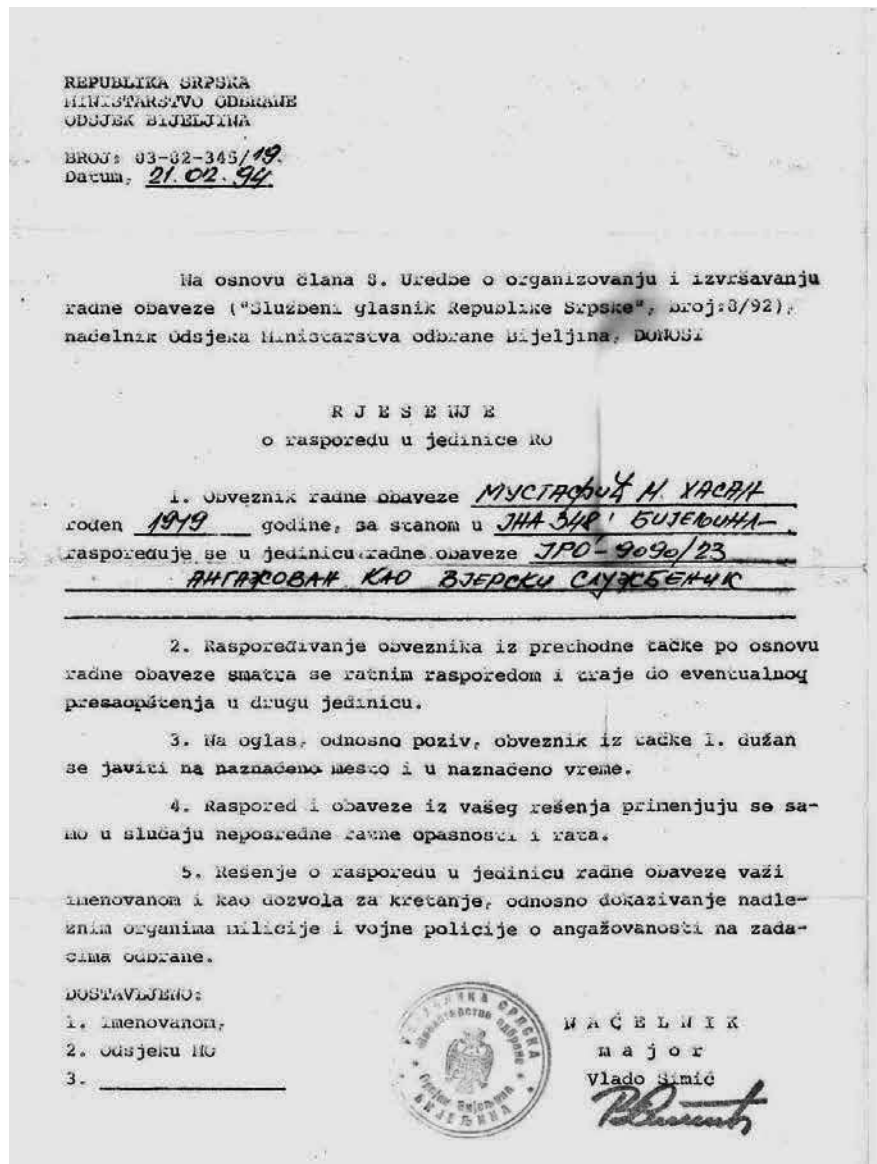
Osman ef. Mulahusejnović, imam džemata Dašnica, kao i vjersko-prosvjetni referent, odnosno glavni imam na području Odbora (Medžlisa) IZ Bijeljina, koji je rat dočekao u Bijeljini. Džamija Dašnica gdje je bio imam, napadnuta i devastirana već 1. aprila 1992. godine³, a Osman ef. odlučuje da napusti svoju kuću te se sklanja kod komšija. Na Ramazanski bajram, 04. april 1992. godine "Arkanovi tigrovi" paravojna srpska formacija, poznatija pod imenom "Arkanovci", ubija pedesetak ljudi, Bošnjaka, u Bijeljini. Drugi dan Bajrama, 05. aprila '92., Arkanovci su došli u blizinu džamije Dašnica tražili imama, a potom su se ispeli na munaru i skinuli bajrak, koji je bio postavljen prije nekoliko dana Bajrama. Po silasku sa munare, obili su vakufsku (imamsku) kuću u kojoj su preturali i ponovo tražili imama. I Osman ef., kao i prethodno spomenuti Hasan ef. Mustafić, ističe da se u prvo vrijeme izbijanja rata obavljala džuma-namaz, što je kasnije bilo nemoguće i zamisliti. Džuma-namaz se obavljao u devastiranim bijeljinskim

³ Prema kazivanju Osman-efendije Mulahusejnovića.

džamijama od početka agresije do potpunog rušenja džamija (13. 03. 1993. g.). Hasan ef. Mustafić se sjeća da je posljednju džumu, prije rušenja džamija, obavio u Salihbegovića džamiji u mahali Selimovića, 12. 03. 1993. godine. Nakon rušenja džamija svi vjerski obredi su se sveli na klanjanje dženaze-namaza umrlim ili ubijenim Bošnjacima. Nakon niza neugodnosti, skrivanja 25. 07. 1992. godine, efendija i njegova supruga odlučuju pokušati napustiti Bijeljino. Supruga je s granice vraćena u Bijeljino, da bi tek 25. 08. 1992. godine, nakon mjesec dana od odlaska Osman ef., uspjela izaći iz grada.

Hasan ef. Okanović je rođen 1924. godine. Njegov imamski angažman u Bijeljini počinje 1944. godine. Pensionisan je 1989. godine. Agresija na BiH zatekla ga je u ovom gradu gdje je proveo sve ratne godine. Nakon protjerivanja Hasan ef. Mustafića jedinog aktivnog imama, 12. aprila 1995. Bijeljina ostaje bez aktivnog imama. Od tog datuma, šest punih godina Hasan ef. Okanović je bio jedini imam, iako penzioner, koji je uz pomoć džematlija koji se nisu plašili, organizirao dženaze. Naime, Hasan ef. Okanović je prije izbijanja agresije na BiH bio honorarno angažovan kao imam džamije na Salašu. To je bila džamija u izgradnji, nije imala munaru. Jedina od bijeljinskih džamija koja nije srušena, nego je samo demolirana. S obzirom da je još od prije poznao vladiku SPC Vasilija Kačavendu, otišao je kod njega da zatraži zaštitu, jer je to on mogao učiniti zbog veoma jakog uticaja Crkve na vlast. Kada god bi trebalo obaviti dženazu-namaz⁴, to je značilo staviti 'glavu u torbu'. I uspio je u tome Hasan ef. O., jer je 'neko' prilikom racija

⁴ Hasan ef. Okanović kaže da je obavljao dženaze, kako onima koji su umrli prirodnom smrću, tako i onima koji su ubijeni samo zato što su bili Bošnjaci. Tako je Hasan ef. Okanović obavio dženaze za petočlanu obitelj Hamzić. Svi su svirepo i mučki ubijeni i svi su bili iz jedne kuće i članovi jedne obitelji. Za šest godina rada u Bijeljini obavio je blizu 500 dženaza, ali imajući u vidu da Hasan ef. u momentu

Prilog 2. Rješenje o radnoj obavezi od 21. 2. 1994. godine za imama Mustafić Hasana

koje su bile bijeljinska svakodnevi-
ca rekao: "Nemojte pokupiti hodžu
i hodžinog sina". Te riječi su znači-
le da je dobio svojevrsan imunitet.
"Bilo je dosta psovki i vrijeđanja, ali
me niko nije dirao" sjeća se Hasan ef.
Okanović. U toku rata Hasan ef. je
u strogoj diskreciji obavljao tevhide
gdje je koristio priliku da se obrati
okupljenim vjernicima.

moga razgovora sa njim ima 88 godina
života, nije se mogao sjetiti koliki je broj
ubijenih, a koliki broj umrlih Bošnjaka
kojim je obavio dženaze.

⁵ Osman ef. Kavazović, rođen je 29. marta
1952. godine, u Jelovče Selu kod Gra-
dačca. Postavljen je 1. novembra 1973.
godine na mjesto imama, hatiba i mu-
allima u Brezovom Polju kod Brčkog
gdje služi kao imam do 17. juna 1992.

Osman ef. Kavazović⁵ Agresija
na BiH zatiče u Brezovom Polju kod
Brčkog, gdje je obavljao imamsku
dužnost, nepunih devetnaest godina.
Situaciju u Brezovom Polju, nam naj-
bolje oslikava Osman ef. svjedočenje
koje se nalazi u knjizi *Genocid našeg
doba* (Pašalić, 1995). Ovdje ćemo ci-
tirati dijelove svjedočenja Osman ef.,
koje se nalazi u spomenutoj knjizi:

godine, kada je od strane četnika zaro-
bljen i odveden u logore "Luka" Brčko i
"Batković" kod Bijeljine. U toku agresije
na Bosnu i Hercegovinu (1992.-1995.),
nakon dolaska na slobodu iz logora, a na
molbu džematlija Reuf-begove (Bego-
ve) džamije u Gradačcu obavljao duž-
nost imama i hatiba spomenute džamije
u vremenu od 10. februara 1994. do 3.
marta 1995. godine.

 INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS
 Zagreb, 24.06.1996

BAZ-240829

**P O T V R D A
C E R T I F I C A T E**

Kojom se potvrđuje da je :
Which confirms that : KAVAZOVIC OSMAN

Ime oca :
Father's name : HASAN

Rodjen dana : u mjestu :
Born on : 29.03.52 in : GRADACAC

Registriran od delegata MKCK dana :
Was registered by ICRC delegate on : 17.08.92

U mjestu zatocjenja :
In detention place : BATKOVIC

I kasnije vidjen u :
And later on visited at :

1 - BATKOVIC, (DC) DETENTION CAMP : 07.10.92

A oslobodjen dana :
And released on : 13.10.92

Prema izjavi : ZATVORSKIH VLASTI
According to the : DETAINING AUTHORITY

 Francisco Javier Villar
 Delegat sluzbe zatocjenja
 Tracing delegate

Prilog 3. Potvrda međunarodnog Crvenog križa o zatočenju imama Osmana Kavazovića u logoru "Batković"

"...Doveli su me u Luku. Uveli su me u drugu prostoriju, sa desne strane. To je bilo 15. maja 92. g. Otpočelo je ispitivanje. Valjda da me zaplaše, doveli su trojicu momaka. Goran im je počeo postavljati pitanja: "MUP, HOS, Zelene beretke i ostala turska govna". Momci su ćutali. Adolf (Goran Jelisić, op. a.) ih je počeo tući. Momci su padali na tlo pod udarcima. Onda je on ponavljao pitanje. Momci su i dalje ćutali. Onda ih je on okrenuo prema hodniku i pucao u njih. Bez imalo uzbuđenja, kao neko kome je to postala rutina, najobičnija stvar. Ubio je svu trojicu pred mojim očima. Onda se obratio meni, onako usput rekavši da mu je to bio osamdeset i treći slučaj od jutros, tog 15. maja 92.

g. Pomislio sam da ću ja biti osamdeset četvrti. Počeli su me ispitivati...

...U jednom trenutku je ustao, uzeo običan pištolj i počeo se njime igrati. Zatim je izvadio dva metka. Ostala su četiri. Onda je rekao doslovno ovako: "Efen-dija, igravimo ruski rulet, pa kom obojci, kom opanci". U tom trenutku sam mislio da mi je došao kraj. Počeo mi je prilaziti. Prišao mi je. Prisloni pištolj na grudi. Proučio sam u sebi Kelimei-šehadet. Ako je već suđeno da tako odem, onda bar da bude sa dinom i imanom. Zamolio sam Allaha da bude sa dinom i imanom. Počuvkao je okidač. Nije bilo suđeno da tako

⁶ Jusuf ef. Latifović je rođen 15. 12. 1950. godine u Zvorniku. Završio je Gazi Husrevbegovu medresu u Sarajevu, a potom

skončam život. Pogledao me je u oči i rekao: 'Kad već imaš toliko sreće, najvjero-vatnije da ću te ostaviti živoga'...

... Prošao sam dvadeset jedno ispitivanje, što u Brezovom Polju, što u drugim logorima. Ovo u Luci je bilo dvadeset drugo. Par puta sam privođen u zatvor, gdje sam proveo neko vrijeme. Bilo je provociranja od strane Gavrilovića, Mauzera i nekih drugih četničkih oficira. Gavrilović i Mauzer su dolazili uoči Kurban-bajrama (10. juna 92. g.) i tražili da kažem kako Muslimani žive slobodno u Brezovom Polju. Odbio sam. Samo preko mene mrtvog mogli su dobiti takvu izjavu. Bili su nezadovoljni, ali ostalo je na tome." (Isto : 173 – 177)

U toku agresije i svih ovih dešavanja, iako u životnoj opasnosti, Osman ef. je obavljao većinu svojih aktivnosti. Osman ef. se sjeća svih svojih privođenja, koja su se dešavala u različitim dijelovima dana i noći. Ta privođenja su počela još od referendumu za nezavisnost BiH, 1. marta. Upečatljive su riječi Osman ef. gdje kaže: "Misija imama je ostati sa svojim džematom do kraja", s kojima je i ostao dok nije odveden zajedno sa svojim džematlijama u koncentracioni logor.

Jusuf ef. Latifović⁶ je bio imam u džematu Konjuhovci, MIZ Prnjavor. Dužnost imama u ovom džematu Jusuf ef. je obavljao od 19. 10. 1977. do 06. 3. 1994. godine. Jusuf ef. je cijelo vrijeme boravka u svom džematu obavljao sve imamske dužnosti, s tim da su se rijetko klanjali dnevni namazi. Džume, dženaze, bajram-namazi i teravijah-namazi su obavljani redovno. Pored svih obaveza i dužnosti Jusuf ef. je bio i predsjednik općinskog odbora Merhamet-a. Boravak Jusuf ef. među džematlijama je imao kao rezultat podršku da ostanu i često bi govorili "dok je tu efendija i mi ostajemo". Međutim, ipak je morao uz plaćanje napustiti džemat kada je ostanak postao opasan po život.

Besim ef. Šeper⁷, jedan od onih imama koji su ostali sa svojim džematlijama

Ekonomski fakultet. Trenutno je pensioner koji živi u svojoj kući u Konjuhovcima kod Prnjavora.

na okupiranoj teritoriji BiH i jedan od rijetkih koji je u svom džematu ostao cijeli rat. Došao je na mjesto imama u Bosansku Gradišku 15. 5. 1966. godine. U džematu Čikule je radio oko tri godine, a nakon što se ukazala potreba, prelazi u prigradski džemat Obradovac, gdje ostaje sve do izbijanja agresije na BiH. Unatoč sigurnosnoj situaciji u BiH Besim ef. Nije napustio grad. Pojedini imami počinju napuštati svoje džemate, ali on ostaje. Tako da krajem '93. godine ostaje jedini aktivni imam, od sedam, koliko ih je bilo u Bosanskoj Gradišci. Besim ef. naglašava da mu je Mehmed ef. Mešić, penzionisani imam, koji je također ostao u Gradišci, 'bio desna ruka'. On je bio raspoređen u džemat Orahova, sa kojim je imao veoma dobru suradnju i mnoge vjerske dužnosti i obrede su izvršavali zajedno.

"Godina '93. bila je katastrofalna za vjerske objekte. Porušeno je svih deset džamija i dva mesdžida. To je uradila specijalna minerska jedinica koja je bila stacionirana u Gornjoj Lipovači, odakle su u manjim kamionima razvozili eksploziv s kojim su rušili naše bogomolje. Ja sam zabilježio tačne datume njihovog rušenja. Poslije tih rušilačkih pohoda zavladao je strah i narod se počeo masovno iseljavati. Ispraćao sam autobus za autobusom u bijeli svijet u koji su odlazile moje drage džematlije, komšije i prijatelji. Zaželio bih im sretan put i još sretniji povratak u našu voljenu Gradišku. Rastanak sa njima me je beskrajno rastuživao ali i davao mi nekakvu snagu da ostanem na našem topniku. Živio sam u ubjeđenju ako ja odem da će se islamu i muslimanima zamesti svaki

trag. Možda nisam bio u pravu ali sam tako mislio i zato nisam smio ni pomisliti da odem dok postoji i jedan musliman u Gradišci."

Prilikom rušenja džamija odmah su stradale i imamske kuće. Jedino je 'preživjelo' i u toku rata ostalo netaknuto turbe šejh Gaibije u haremu džamije Tekija.

Bosanska Gradiška je prije rata imala oko 20 000 Bošnjaka, dok je kraj rata dočekalo svega 2500 do 3000. Poređenja radi, gore spomenuti džemat Orahova je brojao oko 6 500, a kraj rata je zatekao svega 93 džematlije. Sve do rušenja obradovačke džamije u njoj se klanjalo svih pet dnevnih namaza, džume, teravijah-namazi, kao i vjerska pouka. Rušenje džamija je Besim ef. još više učvrstilo u nakani da ostane u svom džematu.

Odmah nakon rušenja džamije adaptirana je prostorija mektepske učionice koja se nalazila u prizemlju vakufske kuće. U toj prostoriji nastavljene su sve vjerske aktivnosti. "Nismo izostavili ni jednu džumu niti Bajram, čak smo klanjali i teravije iako je bilo rizično u tom vremenu kretati se u kasno doba noći", riječi su Besim ef. Na džumi se znalo okupiti i do tridesetak ljudi.⁸

Sigurnosna situacija u Bosanskoj Gradišci bila je složena, mnogo je ljudi ubijeno na kućnom pragu, ulici i drugim mjestima bez ikakvog razloga. Besim ef. ne zna ni broja koliko je obavio dženaza u toku rata na području Medžlisa IZ-e Bosanska Gradiška, kako ubijenih, tako i Bošnjaka koji su podlegli batinama ili jednostavno umrli zbog psihoze u kojoj su se nalazili. I na dženazama je bilo provokacija od strane Srba. Iako teško, Besim ef. nastavio je i svoj

muallimski rad. Tako je dvoje djece iz njegovog mekteba poslije rata upisalo i završilo medresu.

Sudbine spomenutih imama su ustvari prikaz istih ili sličnih sudbina ostalih imama koji su ostali na okupiranoj teritoriji zajedno sa svojim džematlijama. Iako su mogli pretpostaviti da će biti meta i da će biti na razne načine zlostavljani, ipak su odlučili ostati u džematu. Neki su tu ostali cijelo vrijeme agresije, dok su pak drugi otišli u onom momentu kada više nije bilo mogućnosti da se ostane i živi, a treći su ili odvedeni u logor ili protjerani na teritoriju pod kontrolom Armije BiH. U svakom slučaju svi oni imami koji su ostali na okupiranoj teritoriji zaslužuju priznanje za svoju hrabrost koju su iskazali tim svojim činom.

Ibrahim ef. Halilović – muftija na okupiranoj teritoriji

Životni put

Ibrahim ef. Halilović je rođen 24. juna 1946. godine u podmajevičkom selu Brnjik, opština Čelić, od oca Jakuba i majke Fatime. Odrastao je u zemljoradničkoj porodici. Zbog zabrane rada mekteba iz tog perioda, mekteb nije pohađao. Svoja prva vjerska saznanja dobio je u svojoj kući od roditelja, i amidže hadži Novalije Halilovića, koji je bio dovoljno vjerski obrazovan da bi mogao djecu ponešto iz naše vjere podučiti.⁹ Osnovnu školu završava 1956./57. školske godine, odličnim uspjehom.¹⁰ U Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu upisuje se školske godine 1958./59. godine, a prve godine njegova školovanja prati teško ekonomsko stanje njegove porodice.¹¹

bio najbolji u poslovima, a to se ispostavilo na kraju sezone, kada sam dobio najviše novca od svih radnika. Vratio sam se kući i tamo zatekao Ibrahima kako sjedi i plače. Kada sam pitao šta mu je, odgovorili su mi da nema novca, te ne može ići u Sarajevo. Otac mi je predložio da mu dam nešto para. Ja sam mu dao sve što sam zaradio, kako bi on nastavio školovanje. Teška su to bila vremena, brate, krparenje", završava Abdurahman.

⁷ Besim ef. Šeper je rođen 13. 01. 1944. godine u Plahovićima kod Zenice. Završio je GHB medresu u Sarajevu, a potom nastavio studij na Pravnom fakultetu u Banja Luci. Čitav svoj radni vijek je proveo na području MIZ Bosanska Gradiška.

⁸ Prema: Halil Mehtić, "Četrdeset i četiri godine služenja Allahovoj vjeri", *Novi Horizonti*, časopis za naučnu, kulturnu i duhovnu afirmaciju, safer/rebiul-evvel 1432. h. g., februar 2011. godine, broj 138, godina 11, str. 65.

⁹ Prema kazivanju Abdurahmana Halilovića, starijeg brata Ibrahim ef. Halilovića.

¹⁰ Pogledati Svjedočanstvo broj djelovodnika 70/1957, izdato u Brnjiku, 20. juna 1957. godine. Original se nalazi u porodičnoj dokumentaciji kod njegove supruge Emina-hanume.

¹¹ Prema kazivanju njegovog starijeg brata Abdurahmana, gdje on ističe: "Otišao sam u Banat da bih zaradio nešto novca. Tamo sam vrijedno radio, gdje sam

Sl. 1. Muharem ef. Hasanbegović (lijevo) i Ibrahim ef. Halilović (desno)

22. juna 1967. godine Ibrahim ef. Halilović je krunisao svoje školovanje u Gazi Husrev-begovoj medresi diplomskim radom, koji je ocijenjen najvišom ocjenom, pet (odličan).¹²

”Bio je principijelan, ali ne svadljiv. Znao je argumentovano braniti svoje stavove. Ako bi ga neko uvrijedio, krv bi mu pojurila u glavu, te bi se zajapurio, ali se nije svađao. Bio je pedantan, uredan i fino uređen. Knjige na njegovoj klupi su bile uredno složene u odnosu na druge u razredu. Lahko

se mogla naći njegova klupa, baš po toj urednosti. On spada u red učenika koji su znali bespriječno napamet naučiti zadani tekst. Bio je jako pričljiv i moglo se sa njim razgovarati. Uvijek je bio spreman pomoći. Mnogo je volio fudbal. Kada bismo igrali, on bi bio odbrambeni bek. Zbog svoje pedantnosti, izabran je za predsjednika odjeljske zajednice”, riječi su njegovog školskog kolege Muharem ef. Hasanbegovića, koje oslikavaju njegov karakter.¹³

01. 08. 1967. godine imamski poziv počinje kao imam i hatib džamije “Mehdibeg” u Banja Luci.¹⁴ 09. 02. 1968. godine, u Banja Luci, Ibrahim ef. se oženio Rešidović Eminom, koju je upoznao na

posljednjoj ramazanskoj praksi 1967. godine u Zagrebu, s kojom ostaje u braku sve do svoje smrti.¹⁵ 20. 02. 1968. godine, na prijedlog Odbora IVZ Banja Luka, biva postavljen za imama i muallima “Ferhadija” džamije u Banja Luci.¹⁶ Iste godine, a zbog svojih aktivnosti u Islamskoj zajednici, nastavlja sa napredovanjem u službi. Tako Rješenjem Starješinstva islamske vjerske zajednice u SR BiH, od 14. 11. 1968. godine, izdatog u Sarajevu, broj: 1731/68, postavlja

se za Vjersko-prosvjetnog referenta pri Odboru IVZ Banja Luka, počev od 01. 11. 1968. godine.¹⁷

Ovu dužnost Ibrahim ef. Halilović prihvata, s jedne strane kao čast, a sa druge kao veliku obavezu, koju je obavljao krajnje svjesno, savjesno, odgovorno i precizno, kakav je, ustvari, bio cio njegov život. On se pismom obraća Starješinstvu IVZ u SR BiH sa sjedištem u Sarajevu, gdje napominje da mu je čast izvjestiti ovo tijelo IZ da je stupio na dužnost vjersko-prosvjetnog referenta 01. januara 1969. godine. U ovom pismu on navodi da je odlučio da organizira češće sastanke sa imama, kako bi na lakši način rješavali probleme na koje nailaze u svom poslu.¹⁸ U svome izvještaju o vjerskoj pouci i stanju u svim džematima, u periodu prvih šest mjeseci 1969. godine, na području svog Odbora IVZ, Ibrahim ef., između ostalog, ističe da pored redovnih dužnosti imama, organizuje predavanja za omladinu dva puta sedmično u zimskom periodu, kao i seminar arapskog jezika za imame, svakih četrnaest dana.¹⁹ Iz ovoga izvještaja se vidi da je potpuno ozbiljno pristupio svom poslu. 26. i 27. oktobra 1969. godine Banja Luka je pretrpjela katastrofalan zemljotres. U jednom od svojih šestomjesečnih izvještaja upućenih Starješinstvu IVZ u SR BiH, koje je kao vjersko-prosvjetni referent bio dužan sačinjavati, Ibrahim ef. Halilović ističe: “Katastrofalni zemljotres, koji je zadesio Banja Luku i okolna mjesta 26. i 27. oktobra 1969. godine, paralizovao je opšti

¹² Pogledati Svjedočanstvo o završnom ispitu, izdato u Sarajevu, 22. juna 1967. godine, djelovodni broj 211/67.

¹³ Prema kazivanju Muharem ef. Hasanbegovića, školskog kolege Ibrahim ef. Halilovića.

¹⁴ Vidjeti Rješenje o penzijskom i socijalnom osiguranju, izdato od strane Komunalnog zavoda za socijalno osiguranje iz Banja Luke, broj: Ug.-189, od 07. 11. 1968. godine, koje se nalazi u porodičnoj arhivi kod Emina-hanume. Također, pogledati Rješenje o postavljenju, izdato od strane Starješinstva Islamske vjerske zajednice SR BiH, Sarajevo, broj: 3252/67, od 11. 09. 1967. godine.

¹⁵ Vidjeti Izvod iz matične knjige vjenčanih za Banja Luku, broj: 37/1968, od 13. 12 1968. godine.

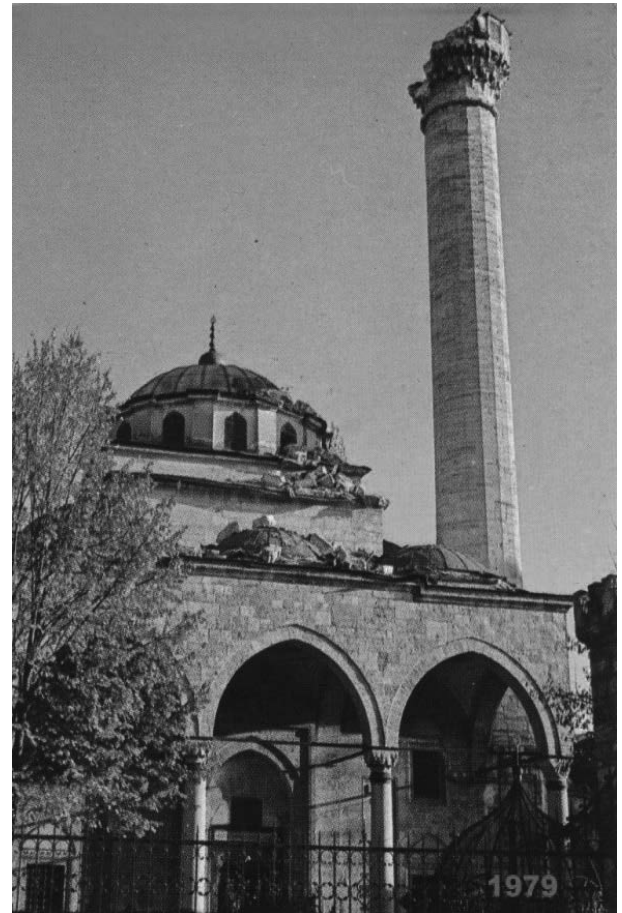
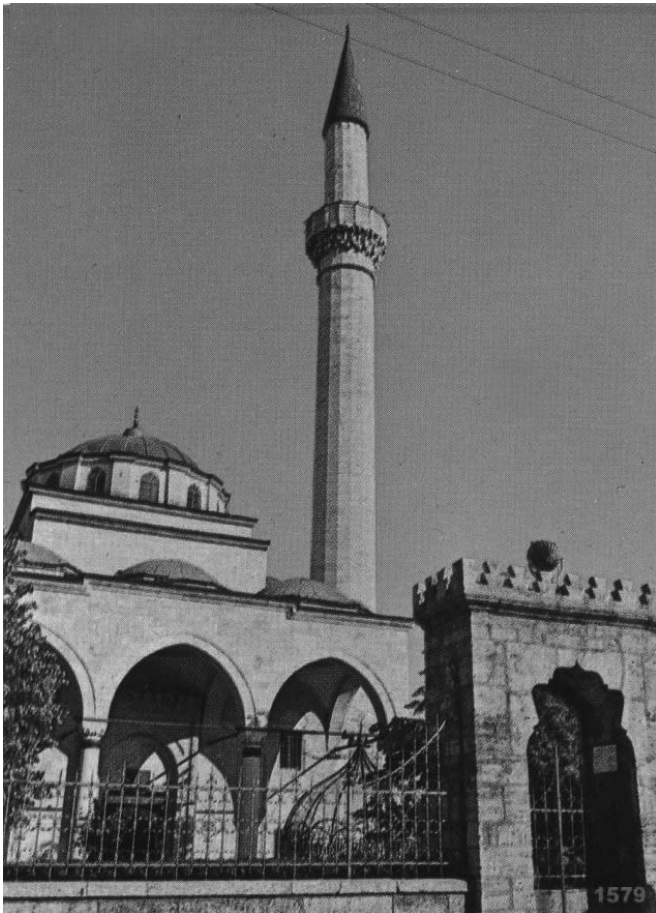
¹⁶ Pogledati Rješenje o postavljenju za imama “Ferhadija” džamije, izdato od Starješinstva islamske vjerske zajednice SR BiH, Sarajevo, broj: 1731/68, od 14. 04. 1968. godine.

¹⁷ Pogledati Uvjerjenje o kretanju u službi, izdatog od strane Rijasetu IZ u BiH, od 27. 07. 1998. godine, broj: 02-MO-2879/98. Ovo Uvjerjenje se nalazi u prilogu ovoga rada.

¹⁸ Pogledati pismo upućeno Starješinstvu Islamske vjerske zajednice u SR BiH, od 16. januara 1969. godine, koje se

nalazi u personalnom dosjeu vjersko-prosvjetne službe Rijasetu.

¹⁹ Pogledati izvještaj o vjerskoj obuci upućen Starješinstvu IVZ u SR BiH, od 1. avgusta 1969. godine. U ovome izvještaju se navodi i njegov angažman na prezentaciji i prodaji vjerske literature, gdje on iznosi informaciju da je u tom periodu prodao: Glasnik-21 komad, Takvim-156 kom., Fikh-27 kom., “Muhammed i Kur’an“- 4 kom., Džuzovi-107 kom., Kur’an-3 kom., Sufara-100 kom., Ilmihal-115 kom., Amme džuz-23 kom. Pored svojih, on navodi aktivnosti i ostalih imama na svom području.

Sl. 2 Ferhadija džamija prije i poslije zemljotresa 26. i 27. oktobra 1969. godine.

život, pa i život vjerskog obučavanja. Sve islamske arterije tog momenta kod nas su prekinute. Koliko će to još trajati ni sami ne znamo, ali je sigurno da ćemo, kada krenemo, krenuti sa mrtve tačke. Najednom je sve zatajilo i prestalo da normalno cirkulira. Svako pokušava, pa i mi, stabilizirati život, ali neko sa manje, a neko sa više uspjeha. Za veliko je čudo da su tokom ramazani-šerifa radile sve džamije, iako teško oštećene, čija je šteta procijenjena preko 100 000 000 (stotinu miliona) starih dinara, ali, pokrenuti ono najvažnije tj. obuku je ponajteže. Uslovi vjerskog obučavanja nisu više zadovoljavajući, osim u Novoselji i Gornjem Šeheru, a donekle i u Gazanferbeg džamiji. Što je najbitnije školska djeca su evakuisana u druga mjesta na daljnja školovanja,

a s tim, automatski, mi smo ostali bez polaznika vjerske obuke. Kakva će biti situacija po njihovom povratku, veliko je pitanje, a pogotovu hoće li to biti oni stari i vjerni polaznici vjerske obuke ili će se prekvalifikovati, možda i neovisno o svojoj volji, i okrenuti leđa religiji i tradiciji svojih pradjedova...²⁰

Nakon ovog zemljotresa pristupilo se sanaciji šteta na objektima u vlasništvu IZ, a posebno na džamijama. Prioritet je bio da se džamije ponovo stave u funkciju. Narednih nekoliko godina Ibrahim ef. se maksimalno zalaže za obnovu vjerskog života u Banja Luci, a težište svojih aktivnosti stavlja na rad mekteba, koje kao vjersko-prosvjetni referent redovno obilazi o čemu sačinjava službene zabilješke.²¹

U međuvremenu odbija poslovne ponude iz Gradačca, Brčkog, Bijeljine. Na jedan takav poziv u kojem mu se nudi niz pogodnosti, on odgovara riječima: "Tvoj poziv ne mogu prihvatiti, a niti želim udovoljiti, nemam nikakvog razloga da napuštam "Ferhadiju" i Banja Luku sa kojom sam se "vjenčao" već devet godina i podario joj svoje najljepše godine života. Navikao sam se na ovu sredinu, upoznao sam mentalitet mještana, radim planski, jer znam šta treba raditi".²²

Bio je aktivan član Udruženja ilimije u SR BiH, učestvovao je studijskom putovanju u SSSR,²³ koje opisuje i objavljuje u "Glasniku".²⁴ Iste te godine njemu pripada dužnost i čast da prisustvuje Svjetskoj islamskoj konferenciji u Tripoliju, Libija,²⁵ za

²⁰ Pogledati Izvještaj o vjerskoj obuci upućen Starješinstvu IVZ u SR BiH, od 05. 01. 1970. godine, broj: 1/70.

²¹ Pogledati zabilješke vjersko-prosvjetnog referenta o obilascima mekteba koji se nalaze u porodičnoj arhivi.

²² Vidjeti oba pisma, prvo kao poziv

upućeno 14. 11. 1975. godine, drugo kao odgovor upućeno 27. 11. 1975. godine, koja se nalaze u porodičnoj arhivi pod djelovodnim brojem: 79/75.

²³ Pogledati poziv na putovanje od strane Izvršnog odbora ilmije u SR BiH od 24. 04. 1973. godine, broj: 73/73.

²⁴ Pogledati u Ibrahim Halilović, "Utisci s putovanja po Sovjetskom Savezu", *Glasnik VTS-a*, godina XXXVI, juli-avgust 1973, broj 7-8, str. 303-312.

²⁵ Vidjeti izvještaj sa Kongresa sačinjen od strane Ibrahim ef. Halilovića 15. jula u Banja Luci, koji se nalazi u porodičnoj arhivi.

što dobija poziv od reisul-uleme Sulejman ef. Kemure.²⁶ 17. maja 1975. godine izabran je za člana Izvršnog odbora Ilmije u SR BiH.²⁷ Kao član Izvršnog odbora posjetio je Sveislamski festivalu u Londonu, Engleska, koji se održavao od 23. do 27. juna 1976. godine.²⁸

1976. godine na zahtjev Starješinstva IZ u SR BiH bio je vodič na hadž grupe od 43 hadžija iz cijele zemlje.²⁹ Prihvatio je tu dužnost,³⁰ a o putovanju sačinio je detaljan opis ovoga putovanja.³¹ Nakon ovog prvog putovanja, hadždž je obavio još četiri puta i to 1977., 1979., 1981. i 1990. godine, kao bedel.

Nakon smrti dugogodišnjeg predsjednika Odbora IVZ Banja Luka Ibrahimbegović h. Muharema³², na to mjesto je 20. juna 1978. godine, izabran Ibrahim ef. Halilović, gdje ostaje do 3. aprila 1980. godine.³³

Po zaključku sa sjednice od 28. juna 1978. godine, Izvršni odbor Udruženja ilmije u SR BiH, je organizirao studijsko putovanje u Egipat, u trajanju od 18. novembra do 26. novembra 1978. godine na kojem prisustvuje i Ibrahim ef.³⁴

Ibrahim ef. Halilović je bio osoba koja je plijenila svojim ponašanjem, kao i načinom ophođenja sa drugim ljudima. Imao je mnogo kvaliteta u

svojoj ličnosti, ali i mehanizme da te kvalitete predoči saradnicima. Ti njegovi kvaliteti i zalaganje u radu IZ-e su došli do izražaja na sjednici Udruženja ilmije u SR BiH 17. juna 1981. godine, kada je izabran za predsjednika Predsjedništva Udruženja islamskih vjerskih službenika u SR BiH, na jednogodišnji mandat.³⁵ 21. aprila 1984. godine postao je član Sabora IZ za BiH, Hrvatsku i Sloveniju.³⁶ Nakon isteka četverogodišnjeg mandata, kao člana Sabora IZ-e u Sarajevu, ponovo je reizabran u ovo tijelo na period 1988. - 1992. godine.³⁷

Nakon završetka studija³⁸ Ibrahim ef. nastavlja da napreduje u službi. Sabor IZ Bosne i Hercegovine, na osnovu odluke sa drugog redovnog zasjedanja održanog 18. marta 1989. godine u Sarajevu, imenuje ga, počev od 10. 09. 1988. godine, za Glavnog imama za područje Bosanske Krajine, sa sjedištem u Banja Luci.³⁹ Godine 1988. postavljen je, od strane Sabora IZ Bosne i Hercegovine, za muftiju Bosanske Krajine, sa sjedištem u Banja Luci.⁴⁰ Ibrahim ef. je prihvatio nove dužnosti i odmah krenuo u realizaciju svojih viđenja i ideja, kojih mu nikada nije manjkalo, na planu funkcionisanja i rada IZ. Za jednog vjernika islam znači način

života, a rahmetli Muftija je sav svoj život posvetio islamu. Velika podrška, utjeha, borac, pomoćnik, pa čak i saradnik Ibrahim ef. je bila njegova supruga, koja ga je stalno bodrila i pratila u svim situacijama. On je često isticao njenu pomoć. Ona ga je pratila pri odlascima, dočekivala pri dolascima, kako njega, svoga muža, tako i one koje bi sa sobom dovodio u svoj dom.⁴¹

Život i rad na okupiranoj teritoriji

1992. godine počinje agresija na BiH, koja zahvata teritoriju cijele države. Putne, telefonske, željezničke i druge veze, kako Bosne i Hercegovine sa svijetom, tako i unutar same države, uglavnom su prekinute. U Muftijin dom 28. juna 1992. godine stiže tužna vijest o pogibiji njegove šezdesetogodišnje punice Zumre i njenog petnaestogodišnjeg unuka Envera u Brčkom. Oni su poginuli 20. juna 1992. godine od eksplozije granate ispaljene sa četničkih položaja. U to vrijeme, njegov punac Ahmed i šura Azem su odvedeni u koncentracioni logor "Luka" u Brčkom, a potom premješteni u "Batković" u Bijeljini, gdje ostaju 4-5 mjeseci. Ovi događaji ostavljaju traga u duši i srcima porodice Halilović. Evo šta na to kaže Ibrahim ef.: "Evo šta nam donosi ovaj

²⁶ Pogledati poziv na putovanje upućen od strane Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ, Sarajevo, 20. juna 1973. godine.

²⁷ Vidjeti poziv na Plenum, upućen od strane Izvršnog odbora Ilmije od 30. 04. 1975. godine, broj: 29/75, kao i spomenutu diskusiju.

²⁸ Pogledati zapisnik sa putovanja sačinjen rukom Ibrahim ef. Halilovića od 29. juna 1976., Banja Luka, koji se nalazi u porodičnoj arhivi.

²⁹ Pogledati Obavijest o hadždžu u 1976. godini, upućen od strane Starješinstva IZ-e u SR BiH, od 20. septembra 1976. godine, br.: 3157/76.

³⁰ Pogledati privatni dnevnik, zapis od 20. 12. 1976. godine.

³¹ Pogledati privatni dnevnik, zapis od 20. 12. 1976. godine, te mnogobrojna pisma zahvale od strane hadžija kojima je bio na usluzi kao vodič.

³² Pogledati oprostajni govor Ibrahim ef. Halilovića, na dženazi od 07. juna 1978.

godine, kao i tekst upućen "Preporodu" 09. juna 1978. godine, broj: 48/78.

³³ Za više informacija vidjeti Zapisnik o primopredaji dužnosti između starog i novoizabranog Odbora IZ-e Banja Luka od 16. aprila 1980. godine, broj: 59/80.

³⁴ Pogledati poziv na putovanje upućen 26. oktobra 1978. godine, od strane Izvršnog odbora Udruženja ilmije koji lično potpisuje h. Husein Dozo, broj: 98/78.

³⁵ Vidjeti kraći govor prilikom preuzimanja dužnosti predsjednika Predsjedništva Udruženja islamskih vjerskih službenika u SR BiH, od 17. juna 1981. godine, kao i tekst "Biografija novog predsjednika Predsjedništva Udruženja islamskih vjerskih službenika za BiH", *Preporod*, godina XII, broj: 14/262, od 15. jula 1981. godine, str. 2.

³⁶ Pogledati informaciju o izboru za člana Sabora IZ od 21. aprila 1984. godine, broj: 1053/84.

³⁷ Vidjeti Uvjerenje o izboru izdato od Glavne izborne komisije za izbor članova Sabora u Sarajevu, broj: 76/88.

³⁸ Vidjeti Uvjerenje o visokoj stručnoj spremi, izdato od strane Filološkog fakulteta u Beogradu od 19. 09. 1986. godine, broj: 20/322-I, koji se nalazi u personalnom dosjeu Vjersko-prosvjetne službe Rijasetu.

³⁹ Pogledati Rješenje o imenovanju Glavnog imama za Bosansku Krajinu izdato od Starješinstva Islamske Zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije od 03. 04. 1989. godine, broj: 543-2/89, koje se nalazi u personalnom dosjeu imenovanog u v.p. službi.

⁴⁰ Pogledati Uvjerenje o kretanju u službi izdato od strane Rijasetu IZ u BiH, izdatog, 27. 07. 1998. godine, broj: 02-MO-2879/98.

⁴¹ Pogledati privatni dnevnik u vlasništvu Emina-hanume.

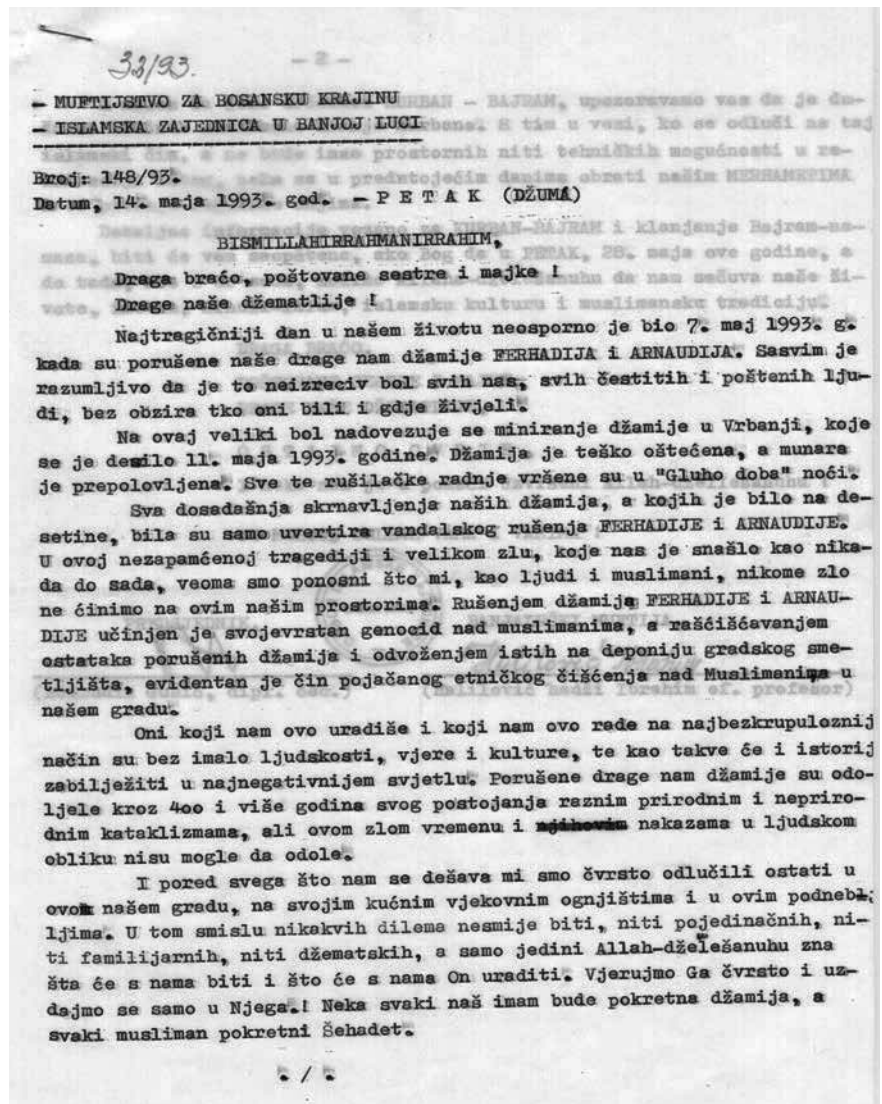
bezumni rat. Bože, kazni sebedžije ovog krvavog rata, a pomoz i nagradi mirotvorce. Amin". Ovi događaji su tek uvertira u ono što će se dešavati Ibrahimu ef. i njegovoj supruzi Emini. Muftija je u 1992. godini sa 92 kg tjelesne težine "pao" na 68 kg i kaže da se ne osjeća nikako dobro. Zahid ef. Makić, banjalučki imam, 23. 09. 1992. godine, tragično je izgubio život, idući kući po obavljenom akšam-namaz u "Mehdibeg" džamiji. Ubijen je iz vatrenog oružja. Dženaza mu je klanjana 26. 09. 1992. godine, a ukopan je u haremu stupničke džamije. Teška sigurnosna i ekonomska situacija počela je polahko da nagriza Muftijino zdravlje. Ilustracije radi, plata Muftije u mjesecu januaru 1993. godine je iznosila 13 njemačkih maraka.

"U gluho doba noći", kako to navodi muftija Halilović, 07. maja 1993. godine, srušene su dvije banjalučke džamije "Ferhadija" i "Arnaudija". To je bio neizreciv bol u dušama Bošnjaka Banja Luke.⁴² Ova rušenja najavila su još teža vremena za Bošnjake Banja Luke, a posebno za Ibrahim ef. koji je bio vjerski poglavar toga područja, u čije se slablašno srce usadio nemir, tuga i bol.

Zločinački hir se nastavlja, a Bošnjaci tonu u dublju agoniju miniranjem džamije u Vrbanji 11. maja 1993. godine.⁴³ Muftija upućuje pismo mr. Radić Predragu, predsjedniku Skupštine opštine Banja Luka, u kom ističe bol i žal za srušenim džamijama, te između ostalog kaže: "Toga dana (7. maja) iza 14 sati tražio me zamjenik komandira Stanice milicije "Centar" gosp. Mudrinić Pero sa grupom milicionera. Pomislio sam da su se, vršeći svoju dužnost, našli u neposrednoj blizini sjedišta IZ i htjeli mi izraziti saučesće povodom rušenja džamija i podijeliti veliki bol sa mnom. Međutim, umjesto očekivanog, oduzeli su mi automobil "Opel

⁴² Opširnije pogledati Muftijinu hutbu održanu 14. maja 1993. godine, broj : 148/93.

⁴³ Pogledati spomenutu hutbu od 14. maja 1993. godine.....

Prilog 4. Faksimil hutbe muftije Ibrahima Halilovića od 14. maja 1993. godine

IDA" reg. br. BČ-592-30, ključeve i saobraćajnu dozvolu. Tom prilikom rekao sam samom sebi: "Bože moj, zar baš meni, i baš sada?"⁴⁴

U godini, slobodno možemo reći, "rušenja džamija u Banja Luci", 1993., srpska policija privela je Ibrahim ef. na saslušanje, gdje je nekoliko sati bio izložen verbalnom maltretiranju i isljeđivanju, nakon čega je pušten. Iste te godine je pokušao atentat na njega u njegovom stanu. Nakon rušenja džamija, Muftija je sa suprugom Eminom i nekoliko komšija redovno obavljao, uglavnom noćne namaze u svojoj kući, gdje bi poslije popili kahvu i posijelili.

⁴⁴ Pogledati spomenuto pismo od 10. 05. 1993. godine, kao i potvrdu o privremenom oduzimanju predmeta izdatu od Centra službi bezbjednosti Banja Luka od 07. 05. 1993. godine.

Te noći su u sobi, gdje su inače klanjali, upalili svjetlo, ali su na prijedlog Ibrahim ef. otišli u dnevnu sobu da prvo kahvenišu. Poslije nekoliko momenata čula se pucnjava i vidjela prašina kako izlazi iz te sobe. Kada su ušli u sobu, primijetili su da je neko pucao sa ulice rafalom iz automatskog oružja. Srećom, niko nije povrijeđen.⁴⁵

U 1994. godini, dva puta, i to 9. 6. 1995. i 13. 6. 1995. godine, dolaze pozivi na službu u oružane snage za Halilović Emira, sina Ibrahima ef. Nakon predočene Emirove vize da je u Austriji, taj problem je riješen⁴⁶ jer je Emir otišao u Austriju, u martu 1991. godine.

⁴⁵ Prema kazivanju Emina-hanume.

⁴⁶ Pogledati pozive od 09. 06. 1995., te 13. 06. 1995. godine, kao i zabilješku Ibrahim ef. od 26. 06. 1995. godine.

Sl. 3. Muftija banjalučki Ibrahim ef. Halilović i dr. Christian Schwarz Schilling sa saradnicima

Novo privođenje i saslušanje, re-priza onog iz 1993. godine, zbilo se u 1995. godini, nakon čega je Ibrahim ef. ponovo pušten. Ova godina je u znaku novog pokušaja atentata na Muftiju i njegovu suprugu. Jednog ljetnog dana, njih dvoje su sjedili u dvorištu iza kuće u kasnim poslijepodnevnim satima. Tek što su ušli u kuću, čuli su jaku eksploziju od koje su im stradala stakla na prozorima. Kada su izašli u dvorište, vidjeli su krater koji je napravila ručna bomba "kašikara". Opet je zamalo izbjegnuta tragedija.

Tiranija, zlostavljanje, silovanja, maltretiranja i ubistva u Banja Luci su bila svakodnevna pojava kojoj su bili izloženi tamošnji Bošnjaci od strane srpsko-četničkih policijskih i vojnih snaga. Između ostalog, BH dnevni list "Oslobođenje" bilježi jedan slučaj u januarском broju 1996. godine. U članku se kaže: "...Potkraj juna 1992. godine, (Ranko) Češić je sa izvjesnim Slobodanom i još šest pripadnika srpske vojske provalio u kuću Ahmeta Rašidovića. Zlikovci su prvo pokupili nakit, dragocjenosti i devize, a potom ubili Zumru, Envera, Sadana, te pucali u Kadu Huseinbašić

koja je, srećom, ostala živa...⁴⁷ Iako je rat zaustavljen potkraj 1995. godine, potpisivanjem mirovnog sporazuma u Dejtonu (SAD), sigurnosna, kao i svaka druga situacija u Banja Luci, još nije na zadovoljavajućem nivou. Nakon prestanka ratnog stanja Muftijina glavna preokupacija, osim njegovih redovnih obaveza, bila je povratak izbjeglih i raseljenih osoba, te izgradnja porušenih i sanacija oštećenih džamija i drugih vjerskih objekata.

Muftija banjalučki Ibrahim ef. Halilović, bez obzira na sve nedaće i teror, čitav rat je ostao u svojoj Banja Luci. Imao je mnogo ponuda i prilika da je napusti, ali to nikada nije ni pomišljao. Uzaludni su bili pozivi sinova, pogotovo poslije privođenja na saslušanja i pokušaja atentata, da ode iz te sredine. Na ovakve pozive bi odgovarao riječima: "**Dok god ov-dje ima i jedan musliman, moram biti u Banjoj Luci.**"⁴⁸ U ratnom periodu, Muftija gotovo da nije napuštao svoj grad, osim nekoliko službenih posjeta. Mnogi su otišli iz Banja Luke, neki što su bili protjerani, pa su morali, neki što su tako htjeli; a neki su jednostavno "pobjegli". Postavlja se pitanje da je kojim slučajem Muftija

napustio Banja Luku, da li bi danas i koliko Bošnjaka ostalo da živi u ovom gradu. Nije isto kada vas u ovakvoj situaciji napusti i ode obični džematijski imam, suradnik ili vođa jedne zajednice.

Rad muftije Halilovića nakon 1996. godine

U januaru mjesecu 1996. godine Muftija je sačinio zapisnik tko je i kada otišao od vjerskih službenika-imama, funkcionera i tehničkog osoblja Odbora IZ-e Banja Luka.⁴⁹

U periodu od 12. do 26. maja 1996. godine, Ibrahim ef. sa svojom suprugom Eminom, obilazi sinove Emira i Edina u Beču, te svoju rodbinu u Brnjiku i njenu rodbinu u Gradačcu. Ovo je bio prvi njihov izlazak iz Banja Luke, koji je bio privatnog karaktera, od početka rata 1992. godine. Nakon rata, a prije smrti, još dva puta rahmetli Muftija je posjetio svoj rodni Brnjik i to u avgustu 1997. i maju 1998. godine (dva mjeseca prije smrti).⁵⁰

Mnogo truda Ibrahim ef. ulagao je u povratak prognanih i raseljenih, ali i u poboljšanje uvjeta života onih koji su ostali u svom gradu. Često je o ovoj problematici razgovarao sa evropskim i svjetskim zvaničnicima, kojih je na stotine prodefilovalo kroz njegovu kancelariju. Bilo je tu raznih profila ljudi, onih koji su tu dolazili samo da bi ispunili svoj radni dan i obavezu, kao i onih koji su bili istinski prijatelji i bili uvijek spremni pomoći.

U posjeti muftiluku banjalučkom 18. 09. 1996. godine, bio je gospodin Biong Deng, tadašnji predstavnik UN-ovog Centra za ljudska prava. Na ovom sastanku Muftija je iznio želju za povratkom prognanih svojim domovima, a bilo je govora i o ostalim temama. Dana 03. 10. 1996. godine u Muftiluku je bio gospodin dr. Christian Schwarz Schilling, tada Visoki predstavnik za BiH.⁵¹

⁴⁷ Pogledati članak "Ubijali i mučili iz zadovoljstva", u dnevnom listu *Oslobođenje*, srijeda 31. 1. 1996. godine, str. 7, novinar Hamid Deronjić.

⁴⁸ Prema kazivanju Emina-hanume.

⁴⁹ Pogledati zapisnik "Tko je otišao i kada" od vjerskih službenika, funkcionera i tehničkog osoblja OIZ-e iz Banja Luke,

od 01. 01. 1996. godine, broj: 1/96.

⁵⁰ Pogledati zabilješke u privatnom dnevniku koji se nalazi u porodičnoj dokumentaciji.

⁵¹ Isto.

Navest ću još neke svjetske dužnosnike sa kojima se Muftija susretao i razgovarao: Karl Bildt i Carlos Westendorp, visoki predstavnici u BiH; ambasador Robert H. Frowick i Robert Beri, šefovi Misije OSCE-a; Nils Eliasson, ambasador Švedske u BiH; John Kroublum, pom. ministra vanjskih poslova SAD-a; Charles Crawford, britanski ambasador u BiH; Muhamed Ibrahim Taherian, ambasador Irana u BiH; Hennecke Graf von Bassewitz i Johanes Prajzinger, ambasadori Njemačke u BiH; Yves Gaudeul, ambasador Francuske u BiH; dr. Martin Barber, specijalni izaslanik generalnog Sekretara UN-a za BiH; general NATO-a John Thompson, te mnogi drugi.

I novinari su posjećivali muftijstvo banjalučko i intervjuisali Ibrahim ef., kao što su: Robert Fisk iz Bejruta (novinar za Srednji Istok), novinarka iz mostarskog "Hajata", Bajro Perva iz "Preporoda", Salihović Rešad, Thomas Schmid iz Njemačke, Tacky Rowland sa BBC-a, te novinari "Ljiljana", "Reportera", "Le Monda", "Le Figaroa" i drugi.

Pored stranih zvaničnika i političara Muftija se sastajao u svojoj kancelariji i sa domaćim političarima i ambasadorima BiH u inozemstvu.

Osim političara, Muftiju su pohodili poglavari i svećenici drugih vjerskih zajednica. Oni su mu davali, kako duhovnu, tako i materijalnu potporu, kako bi uspio u svojoj časnoj misiji. Jedan od najvećih pošivalaca Ibrahim ef., između njih, bio je svakako banjalučki biskup dr. Franjo Komarica.⁵²

Muftija Halilović aktivno je radio na povratku prognanih, i onima koji su utočište našli izvan BiH obraćao se s porukama u kojima je potencirao njihov povratak u domovinu. Kao ilustraciju navodimo telefonsko obraćanje Ibrahim ef., Bošnjacima Banjalučanima, koji se skrasiše u Švedskoj. Svoje obraćanje počinje

Sl. 4. Muftija Ibrahim ef. Halilović i banjalučki biskup dr. Franjo Komarica, sa svojim saradnicima (jedan od mnogobrojnih sastanaka)

učanjem bismille, te selamom, gdje ih pita za zdravlje, a onda kaže: "Dragi moji muslimani Bošnjaci, dragi moji Banjalučani! Govori vam vaš muftija banjalučki. Strogo se držite Kur'ana i Sunneta da biste bili na sirati-mustekimu, bez obzira na mjesto i vrijeme vašeg boravka i življenja." Zatim citira poznate stihove: "Ostajte ovdje, sunce tuđeg neba, neće vas grijati k'o što ovo grije, grki su tamo zalogaji hljeba, gdje svoga nema i gdje brata nije".⁵³ I ovo Muftijino telefonsko obraćanje, pored ostalih, Bošnjacima stavlja težište na povratak. Gotovo svako njegovo postratno obraćanje nosilo je dvije neizostavne riječi: MIR i POVRATAK. U vremenu od 02. do 12. oktobra 1997. godine, Ibrahim ef. je bio član visoke delegacije Rijaseta IZ-e u BiH, koja je boravila u posjeti Islamskoj zajednici i Bošnjacima u Švedskoj i Norveškoj.⁵⁴ Za vrijeme boravka u Norveškoj, na pitanje novinara kako komentariše to da ga mnogi smatraju herojem, zbog ostanka u Banja Luci u toku rata, on odgovara:

"Bilo mi je veoma teško. Ne samo meni, već i svima nama koji smo ostali dolje. Mi smo time stavili svoje živote

na kocku, a time su naši životi postali zalogom opstanka i preživljavanja. To što sam ja ostao smatram da je bila Božija volja. Meni su bili uzorom poslanici Allaha dž.š. koji nikada nisu napuštali svoj narod. Ovo ne znači da ja kritikujem svoje kolege imame, koji su morali otići. Možda sam i ja morao otići i napustiti svoje mjesto i ljude koji su isto tako morali otići, ali hvala Bogu, Božija volja i Božija snaga je nad svakom ljudskom voljom i željom. Ja nisam postao nekakav heroj svojom voljom. Oni koji hoće da budu heroji, obično to ne postaju. To je sve do Allahove volje, jer On najbolje zna kakvi smo ljudi, On najbolje zna sve dobro i sve zlo u nama".⁵⁵

U postratnom periodu gotovo da nema adrese, niti institucije, kako u zemlji, tako i u inozemstvu kojoj se Ibrahim ef. nije obratio molbom, zahtjevom za pomoć, ili zahvalnicom na pomoći.⁵⁶

U godinama poslije potpisivanja dejtonskog mirovnog sporazuma, (1996, 1997. i prva polovica 1998. godine), pa do svoje smrti, Ibrahim ef. je bio gotovo 24 sata aktivan. U toku dana bi primao razne delegacije u svojim službenim prostorijama, a

⁵² Prema zabilješkama u privatnom dnevniku.

⁵³ Pogledati telefonsko obraćanje od 21. 2. 1996. godine u 19 i 30 h, koje je Muftija zapisao.

⁵⁴ Opširnije pogledati *Bilten*, list koji izdaje Islamska zajednica Oslo, 01. 11. 1997. godine, broj: 49, str. 7-14.

⁵⁵ Opširnije pogledati tekst "Prognanima

je mjesto u domovini", *Bosanska pošta*, petak, 07. novembar 1997. godine, str. 10.

⁵⁶ Jedno od takvih je i pismo upućeno Jusufu Islamu 05. 08. 1997. godine, broj: 36-M/97.

navečer bi u svom domu čitao poštu, pisao zabilježbe, molbe, dopise, jer mu to obaveze u toku dana nisu dozvoljavale. Uvidom u njegov dnevnik, vidi se dio njegove aktivnosti. Kažem dio, jer postoji još jedan dnevnik koji nije dostupan široj javnosti. U ovom koji je meni bio na raspolaganju broj njegovih zabilježenih aktivnosti po godinama izgleda ovako: septembar, oktobar, novembar i decembar mjesec 1996. godine 44 aktivnosti; 1997. godina 201 aktivnost; januar, februar, mart, april, maj i juni 1998. godine 202 aktivnosti.⁵⁷

U svom kraćem izvještaju o radu Muftijstva u 1997. godini, upućenom Rijasetu IZ-e u BiH, pored ostalog, muftija Halilović ističe da je dio njegovih aktivnosti u 1997. godini registriran u 201 zabilješci. Kraća statistika ovoga Muftijstva je slijedeća: 93% bošnjačkog stanovništva, a 99% imama je protjerano. Džamije, njih 16, sve su srušene, 100%. U ovoj godini Muftija je 12 puta službeno posjetio Sarajevo, dok su njemu u posjeti bile dvije delegacije iz Rijasetu i to: za Ramazanski bajram 09. 02. 1997. godine, koju je predvodio Husejn ef. Smajić, sarajevski muftija, i druga za Kurban-bajram 17. 04. 1997. godine, predvođena Muharem ef. Omerdićem. Takođe, bilo je šest susreta sa banjalučkim biskupom dr. Franjom Komaricom; dok sa predstavnicima Srpske pravoslavne crkve nije bilo kontakata. Sa predstavnicima međunarodnih organizacija: OHR, UN, UNHCR, OSCE, SFOR, IPTF, MKCK, USAID, ECHO, EPM, ASB, EKO, OICC i drugima; imao je preko 70 susreta i razgovora.⁵⁸

Posljednja zabilješka u Muftijinom dnevniku, prije odlaska u bolnicu i prije smrti je od 02. 07. 1998. godine; a ona sadrži informaciju o prijedlogu kandidata za Sabor IZ ispred muftijstva banjalučkog.

Uloga i doprinos Ibrahim ef. Halilovića u zajednici i društvu

Za svoga života Ibrahim ef. Obnašao je više funkcija u IZ i društvu:

1. Imam, hatib i mualim džamije "Ferhadija",
2. Vjersko-prosvjetni referent Odbora IZ-e Banja Luka,
3. Potpredsjednik (jedno vrijeme predsjednik) Odbora IZ-e Banja Luka,
4. Predsjednik Udruženja Ilmije u Banja Luci,
5. Član Predsjedništva Udruženja Ilmije u SR BiH,
6. Predsjednik predsjedništva Udruženja Ilmije u SR BiH,
7. Član Sabora IZ u SR BiH,
8. Sekretar Sabora IZ u SR BiH,
9. Član Starješinstva IZ u SR BiH,
10. Član Vrhovnog Sabora IZ u SFRJ,
11. Glavni imam za Bosansku Krajinu,
12. Član Rijasetu IZ u BiH,
13. Muftija banjalučki,
14. Član Izvršnog i Nadzornog odbora muslimanskog pokopnog društva "Dobrotvor" u Banja Luci, te
15. Član Opštinskog komiteta SSRN u Banja Luci.⁵⁹

Kao imam obavljao je svih pet vakata namaza u "Ferhadija" džamiji. Održavao je vjersku pouku, te držao predavanja povodom džume, mubarek dana i noći. Svojim predavanjima (mnogo ih je zapisao) plijenio je pažnju slušalaca, čime je zadobivao njihovu ljubav vjeri islamu. Mnogo se zalagao za distribuciji vjerskih udžbenika i štampe. Za omladinu drži predavanja i časove arapskog jezika. Pokretač je islamske tribine, kao i sekcija: koordinaciona, prosvjetna, literarna i disciplinska; koje nakon određenog vremena prestaju sa radom

iz, kako on navodi, opravdanih razloga.⁶⁰ Redovan je bio na svim namazima u džamiji, izuzev perioda godišnjeg odmora ili službenog odsustva.⁶¹ Kao imam često je imao ulogu, kako on kaže: savjetnika, pomagača, ali i "vatrogasca", kada zatreba.

Posao vjersko-prosvjetnog referenta⁶² je vodio veoma pedantno i mudro. O ovome svjedoči nekoliko svesaka koje je vodio. U njima je vodio evidenciju svih imama u zoni svoje odgovornosti. U toj evidenciji su pokazatelji njihovih aktivnosti u mektebima, mihrabima, **ćursevima**, minberima; kao i van njih. Redovno je sazivao sjednice imama na kojima se, najviše, razgovaralo o metodama i načinima kvalitetnog rada u mektebima. Ibrahim ef. je uvijek bio spreman saslušati kolegu imama, te pružiti određenu vrstu pomoći. Ukoliko bi primijetio nepravilnost u radu nekog od imama, na lijep način bi ga upozorio na to.⁶³ Obavljao je i šerijatska vjenčanja, koja je kao vjersko-prosvjetni referent, kako se vidi iz ovog Pravilnika, bio dužan obavljati. U toku svoga boravka i rada u Banja Luci, obavio je preko 80 šerijatskih vjenčanja.

Redovno je sačinjavao mjesečne, polugodišnje i godišnje izvještaje o imamima, mektebima, te stanju mektebske nastave na području Odbora IZ-e Banja Luka. Te izvještaje je prosljeđivao vjersko-prosvjetnoj službi Rijasetu IZ-e u Sarajevu.

Kao član najviših institucija IZ, bio je aktivni sudionik svih skupova, seminara i sastanaka. Uz svaki poziv, koji se nalazi u njegovoj arhivi, nalazi se i diskusija, u pisanoj formi, na dotičnom sastanku. Aktivno je učestvovao i u radu društveno-političkih organa. U vrijeme SFRJ, kako sam već napomenuo, aktivno je učestvovao u radu Opštinskog komiteta SSRN. Imao je dobre odnose sa Komisijom

⁵⁷ Pogledati privatni dnevnik Ibrahim ef. Halilovića.

⁵⁸ Pogledati izvještaj o radu Muftijstva u 1997. godini od 20. 02. 1998. godine, broj: 10-M/98, koji je upućen Rijasetu IZ-e u BiH.

⁵⁹ Vidjeti poziv na sjednicu OK SSRN od

31. 05. 1974.g., br. 369/1974.

⁶⁰ Pogledati svesku za opšte poslove vjersko-prosvjetnog referenta, str. 12.

⁶¹ Prema izjavama njegovih džematlija.

⁶² Pogledati Rješenje o postavljenju za vjersko-prosvjetnog referenta pri Odboru

IVZ Banja Luka, izdato od strane Starješinstva IVZ u SR BiH, Sarajevo, 14. 11. 1968. godine, broj: 1731/68.

⁶³ Pogledati svesku zapisnika o vjerskoj pouci na području Odbora IZ-e Banja Luka.

za odnose sa vjerskim zajednicama pri Skupštini opštine Banja Luka.⁶⁴

Imao je izuzetnu saradnju sa drugima dvjema vjerskim zajednicama do proteklog rata. Poznato nam je da danas postoji međureligijsko vijeće čiji su članovi poglavari svih vjerskih zajednica koje djeluju u Bosni i Hercegovini. Nešto slično je postojalo u Banja Luci, doduše, lokalnog karaktera. U toku i poslije rata ta saradnja je ostala samo sa Katoličkom crkvom.

Volio je da zapisuje sve bitnije stvari u životu. Nekolicina njegovih radova je objavljena u "Preporodu" i "Glasniku". Navest ću nekoliko tekstova iz "Preporoda": "Ličnost Muhameda a.s.", od 09. 03. 1974. godine, u broju: 22/74, "Proslava mevludi-šerifa u Banja Luci", od 24. 04. 1974. godine, u broju: 31/74, "Džamije se rađaju - džemat umire", od 13. 10. 1977. godine i drugi. U "Glasniku" VIS-a se mogu naći, između ostalih, ovi tekstovi: "Čovjek-vrelo dokaza Božije egzistencije", maj-juni 1973. godine, broj 5-6, str. 232.; "Utisci s putovanja po Sovjetskom Savezu", juli-avgust 1973. godine, broj 7-8, str. 303., i drugi.

Bio je veliki borac za mir i povratak prognanih. Te njegove aktivnosti mnogi su primijetili i cijenili. Organizacija Pax Christi International, sa sjedištem u Briselu, koja mu je dodijelila nagradu za mir. Osim njega, ovu nagradu je dobio i njegov sugrađanin i dokazani prijatelj banjalučki biskup dr. Franjo Komarica.

Prilikom posjete prognanim Bošnjacima u Norveškoj, u okviru visoke delegacije Rijaseta IZ, Ibrahim ef. je mnogo govorio o povratku i pozivao Bosance i Hercegovce na povratak u svoju domovinu. Tom prilikom je dao intervju novinarima. Evo šta je on izjavio novinaru "Bosanske pošte" u Norveškoj: "Sretan sam što sam voljom Allaha dž.š. odabran da budem u delegaciji koja će obići naše ljude u zemljama daleke Skandinavije... Jedan od naših glavnih zadataka je da

nađemo našu prognanu braću i zamolimo da veoma ozbiljno i veoma odgovorno razmišljaju o povratku u svoje domove, rodna mjesta, gradove i sela, svoje džemate odakle su protjerani od strane agresora". Novinar ovoga lista završava intervju i konstatuje slijedeće: "Tako eto govori Ibrahim ef. Halilović, muftija banjalučki. Bile su ovdje u Norveškoj razne delegacije. Bilo je svega, ali se sve manje - više svodilo na to da se šalje novčana i materijalna pomoć u domovinu. Bilo je i govora o povratku, ali je malo ko ovako otvoreno i direktno srčano govorio o povratku kao muftija Halilović. Govoreći i za "Bosansku poštu" i ljudima na skupovima u Oslu i Trondheimu, preko radio programa za Bosance kao početak i kraj svega mu je bio povratak". Na kraju razgovora je još dodao: "Znam da nije lahko napustiti sve ovo što su nam naši prijatelji Norvežani i Šveđani omogućili. Ali bez povratka nema ni naše Bosne. Zemlja bez ljudi i nije zemlja".⁶⁵

O Ibrahim ef. Haliloviću, pisao je i mr. Muharem ef. Omerdić. O svome, kako sam kaže, prijatelju iz školskih dana, govori pohvale o njegovim vrijednostima, kvalitetima i ulozi u društvu. Između ostalog zapisao je o njemu i ovo: "...Travnički alim Siradž ef. Korkut je rekao: "Kada jedan narod ne cijeni svoga učenog čovjeka, kada ga ponižavaju i potiskuju, Uzvišeni Bog rekne: "Vama ne valja, ali Meni valja. Ja ću ga uzeti Sebi, a onda ćete vidjeti kako vam je bez njega!" Ove riječi sam ponovo čuo 1988. godine, kada je umro prof. dr. Ahmed Smajlović i danas mi je ovo na umu kada ispraćam Ibrahim ef. Halilovića, muftiju banjalučkog..."⁶⁶

Smrt Ibrahim ef. Halilovića

Ibrahim ef. Halilović preselio je na Ahiret u ponedjeljak, 20. jula 1998. Prema kazivanju Emina-hanume, njegove supruge, sedam dana ranije,

u ponedjeljak 13. jula 1998. godine, ujutro poslije uzimanja abdesta, Muftiji je pozlilo. Ona i dr. Habib, koji je živio na spratu iznad njih, pozvali su kola hitne pomoći kojima je prevezen u Kliničko-medicinski centar Banja Luka. Tu je ustanovljeno da se radi o drugom infarktu srca. Na kardio-vaskularnom odjeljenju, svi doktori na čelu sa načelnikom dr. Goranjom su preduzeli sve što je bilo u njihovoj moći. Narednih par dana Muftijino zdravstveno stanje se znatno popravilo. Pored svakodnevnih posjeta od strane supruge, te velikog broja džematlija, u posjetu mu je došao sin Emir sa suprugom Azrom 16. jula 1998. godine. Emir o tome kaže: "Tolika je radost bila što nas vidi da su mu, tokom igre sa unukom Enverom, suze na oči potekle. U toj situaciji gdje mu je bilo vidljivo bolje, ostavili smo ga smirene duše". U ponedjeljak 20. jula u 13 i 20 h, kako očevici kažu, sa osmijehom na licu napustio je ovaj svijet.

Vijest o njegovoj smrti, pogodila je, prije svih njegovu užu obitelj, a i svu ostalu rodbinu i mnogobrojne prijatelje koje je vremenom i godinama sticao. Svi oni koji su poznavali rahmetli Muftiju i koji su cijenili njegov rad i napore na svim poljima njegovog djelovanja, sa velikom tugom, dubokim bolom i nevjericom su primili vijest o smrti ovoga velikana.

Dženaza i ukop Ibrahim ef. su se trebali obaviti 23. jula 1998. godine u haremu "Ferhadija" džamije u kojoj je službovao više od 30 godina. Međutim, to svakako nije odgovaralo onima koji su porušili "Ferhadiju", a i ostale džamije u Banja Luci. Toga dana nekoliko stotina Srba okupilo se na mjestu na kojem je nekada bila "Ferhadija" džamija, u čijem je haremu trebao biti ukopan muftija Halilović. Uništili su već pripremljen mezar, izgazili cvijeće, doneseno od rijetkih banjalučkih Bošnjaka, zabolili srpsku zastavu najprije u zemlju, a kasnije, kako tvrde svjedoci,

⁶⁴ Pogledati privatni dnevnik koji se nalazi kod Emina-hanume.

⁶⁵ Pogledati intervju u Bosanskoj pošti

od 07. 11. 1997. godina.

⁶⁶ Pogledati tekst pod nazivom "Velikani umiru hodajući", Slovo o smrti Ibrahim

ef. Halilovića, muftije banjalučkog, koji se nalazi u personalnom dosjeu u VP službi Rijaseta IZ-e u BiH.

i u mihrab u obližnjem mesdžidu i, uz ratne pokliče i četničke pjesme, sproveli u djelo ono što je, prilikom prvog, u nizu hapšenja, Ibrahimu ef. Haliloviću rekao jedan policajac: “Šta ti tražiš ovdje? Što ne ideš, mi smo džamije porušili?”⁶⁷

Banjačučki muftija Ibrahim ef. Halilović, ukopan je u haremu Gazi Husrev-begove džamije u Sarajevu. Tako je okončana jedna priča o čovjeku čije je srce, kako tvrdi njegova supruga Emina, počelo da zastajkuje one noći kada je srušena Ferhadija. Vandalizam je nadjačao dobrotu, laž istinu, tama svjetlo, mržnja ljubav. Jer, da je bilo obrnuto, Muftijin bi mezar danas bio pored “Ferhadija” džamije u Banja Luci.

Tri dana se vodila žučna borba oko mjesta ukopa rahmetli Ibrahim ef., ali rješenja nije bilo. Rijaset IZ uputio je dva puta zahtjev Centru javne bezbjednosti Banja Luka, za pomoć policije u regulisanju saobraćaja za vrijeme dženaze u ovom gradu. Međutim, obadva ova zahtjeva i od 21. 07. i od 22. 07. 1998. godine su odbijena na način da je CJB Banja Luka tražio odobrenje od gradske vlade.⁶⁸ Odbor IZ Banja Luka je uputio zahtjev gradskom sekretarijatu za inspekcijske poslove Banja Luke, za izdavanje odobrenja za ukop Ibrahim ef., 22. 07. 1998. godine. Ali, i taj

zahtjev je odbijen, uz obrazloženje da predmetno mjesto nije groblje, te se tu ne može izvršiti ukop umrlog lica.⁶⁹

Nakon svih ovih događanja reisulema dr. Mustafa ef. Cerić je predložio Emina-hanumi da se Muftija ukopa u haremu Begove džamije u Sarajevu, na što je ona i pristala. Tijelo rahmetlije je prevezeno vozilom Pokopnog društva “Bakije” iz Sarajeva u njihove prostorije gdje su ga ogašulili. U petak 24. jula 1998. godine, povorka je krenula ispred “Bakija”. Posljednji put Ibrahim ef. prošao je Baščaršijom na tabutu. Poslije ikindije namaza klanjana mu je dženaza. Dženazu je predvodio Reisul-ulema, koji se obratio prisutnima kraćim govorom. Tom prilikom je, između ostalog, kazao slijedeće: “Nisu ga mogli protjerati živog, a sada ga protjeraše mrtvog. I mrtvog ga se boje”. U kabur su ga spustili sinovi Emir i Edin.

Zaključak

U toku agresije na RBiH u periodu od 1992. do 1995. jedan broj imama je ostao na okupiranoj teritoriji sa svojim džematlijama, ne želeći otići i napustiti svoj džemat i džematlije. Ovaj rad pokazuje da je život imama na okupiranoj teritoriji BiH bio izuzetno težak, a obavljanje imamskog

poziva u okolnostima okupacije skoro nadljudski čin. Privođenja, saslušanja, zlostavljanja, premlaćivanja, nesigurnost i strah za goli život su bili njihova svakodnevnica. U radu je predstavljena sudbina Ibrahim ef. Halilovića – muftije banjačučkog, kao glavni dio ovoga rada, koji je kao imam i muftija period agresije proveo na okupiranom području. Ibrahim ef. Halilović je živio skromnim životom, obnašao je najviše položaje u hijerarhiji IZ, ali nije bio karijerista. Plijenio je svojim držanjem, mirnoćom, mudrošću i ilumom, koji je zračio iz njega. U toku okupacije svojim primjerom je ulijevao nadu i moral Bošnjacima Banja Luke i Bosanske Krajine da, koliko god je to moguće, izdrže. Ibrahim ef. Halilović je, možemo slobodno reći, po dobru obilježio vrijeme u kome je živio. Bio je gazija, u pravom smislu riječi; u jednom burnom vremenu, vremenu zla. Vojevao je bitku sa silnicima, prije svega snagom svoga nemjerljivog duha i imana, ostajući nepokolebljiv u nastojanjima da ostane sa svojim džematlijama u “gradu mraka” do kraja, prizivajući i moleći se za svanuće.

U 52-oj godini života, preselio je na Ahiret, čovjek koji je svojim znanjem, djelima, moralom i iskrenošću zaslužio duboko poštovanje.

⁶⁷ Prema kazivanju Emina-hanume Halilović.

⁶⁸ Pogledati dopis od Centra javne

bezbjednosti Banja Luka od 22. 07. 1998. godine, broj: 10-05-69/98.

⁶⁹ Pogledati rješenje gradskog sekretarijata

za inspekcijske poslove Banja Luke od 23. 7. 1998. godine, broj: 08-510-653/98.

Izvori i literatura

Dokumenti iz porodične arhive Ibrahim ef. Halilovića: Privatni dnevnik.
Sveska za opšte poslove vjersko-prosvjetnog referenta.
Sveska zapisnika o vjerskoj pouci OIZ-e Banja Luka.
Dokumenti korišteni pri izradi ovoga rada su navedeni u napomenama, sa datumima slanja, te brojevima protokola.
Cigar, Norman (1998). *Genocid u Bosni – politika etničkog čišćenja*, Sarajevo: Bosanski kulturni centar, Sarajevo.
Čampara, Ešref (1996). *Urota protiv Bosne*

– *molitva za istinu III*, Kamp-Lintfort, Njemačka V I G B e. V.
Glasse, Cyril (2006.) *Enciklopedija islama*, Sarajevo: Libris d.o.o.
Filandra, Šaćir (1998) *Bošnjačka politika XX stoljeća*, Sarajevo: Sejtarija.
Filipović, Muhamed (1996) *Bošnjačka politika*, Sarajevo: Svjetlost.
Štitkovic Ejub (2005) *Zlovrh*, Beograd: Dan Graf d.o.o.
Pašalić, Enes (1995) *Genocid našeg doba*, Ljubljana: NGL “Bosna”.
Omerdić, Muharem (1999) *Prilozi*

izučavanju genocida nad Bošnjacima (1991 – 1995), Sarajevo: El-Kalem.
“Bilten”, Islamska zajednica Oslo, br. 49. 1997.
“Bosanska pošta”, Norveška, 7. 11. 1997.
“Glasnik” VIS-a FNRJ, god. I, III, IV, V.
“Glasnik” VIS-a SFRJ, god. XXXVI.
“Oslobođenje”, 19. juni 1992. godine; 31. 10. 1996.
“Preporod”, 15. juni 1978. godine, 15. juli 1981. godine; 15. avgust 1996. godine, broj 11/594.

الموجز

عمل إمام المسجد إبان العدوان الشيخ إبراهيم خليلوفيتش، مفتي بانجالوفا
عامر ميهيليتش

في مقدمة هذا العمل أعطى الكاتب موجزا عن عمل إمام المسجد في ظروف الحرب في البوسنة والهرسك (٢٩٩١-٥٩٩١) في المناطق التي كانت تحتلها قوات الغزاة المعتدين. وقد ركز البحث على مصير مفتي بانجالوفا الشيخ إبراهيم خليلوفيتش (٦٤٩١-٨٩٩١) الذي أمضى حياته العملية كلها في المشيخة الإسلامية من بدايتها إلى نهايتها في مدينة بانجالوفا، واستعرض الكاتب الظروف التي كان ينشط فيها في بانجالوفا إبان العدوان، فالهدف من هذا العمل هو البحث في الظروف، ونظرا لندرة المراجع فقد تم استخدام طرق البحث الآتية: الاختبار، وطريقة تحليل المحتوى، والطريقة الاستقرائية. وبناء على البيانات التي تم جمعها، يعرض البحث حياة الإمام/ المفتي وعمله داخل الأراضي المحتلة، والمشاكل التي كانت تواجهه، والجهود التي كان يبذلها للمحافظة على جماعات المساجد في بانجالوفا.

الكلمات الرئيسية: الإمام، الشيخ إبراهيم خليلوفيتش، بانجالوفا، العدوان على البوسنة والهرسك، المناطق المحتلة.

Summary

THE WORK OF IMAMS DURING
THE AGGRESSION-IBRAHIM EF. HALILOVIĆ,
MUFTI OF BANJA LUKA

Amir Meheljić

The introduction of the article briefly presents the work of imams in changed, war circumstances in BiH (1992-1995). The article focuses upon the fate of late Ibrahim ef. Halilović (1946-1998), mufti of Banja Luka, who started and ended his engagement in the Islamic Community - in Banja Luka. The aim of the article was to research the circumstances of his work during the period of the aggression. Considering the fact that the available documents are insufficient for such a research we used the following research methods: questioning, method of the content analysis and inductive method. On the bases of collected data the life and the work of imam/ mufti in the occupied territory is presented as well as the problems that he encountered and his efforts in preserving the remaining Jamaat in Banja Luka.

Key words: imam, Ibrahim ef. Halilović, Banja Luka, aggression in BiH, occupied territories